

Gecekondu Ailelerinin Eğitim Problemleri

-Ümraniye M.K. Paşa Mahallesi Örneği-

● Dr. Cihangir DOĞAN*

ÖZET

Gecekondu ailelerinin önemli meselelerinden biri de eğitim problemidir. Gecekondu bölgelerinde yetişen çocuklar buldukları şehrin eğitim imkanlarından faydalanmakla beraber tahsil durumları şehirli kesimden düşük kalmaktadır.

Ebeveynlerin tahsil seviyelerinin düşük olması veya tahsilsiz olmalarından dolayı, okul-aile birliği dayanışması kurulamamıştır. Aileler çocuklarını okutmak istemelerine rağmen, çocukların istenilen eğitim seviyesine ulaşamadıkları görülmektedir.

Eğitimin Önemi

Eğitim yetişkin nesiller tarafından sosyal hayata hazır olmayan nesiller üzerinde uygulanan bir işlem (1) olarak ifade edilmektedir.

İnsan dünyaya ham kabiliyetlerle geldiği için, kendisinin ve çevresinin tecrübelerinden faydalanmak zorunda kalmaktadır. Bundan dolayı insan, hayatının her döneminde çeşitli bilgi ve tecrübeye ihtiyaç duymaktadır.

Günümüzde bilim ve teknoloji hızla gelişmesine paralel olarak, eğitime olan ihtiyaç

da hızla artmaktadır. Son yıllarda bir çok yeni meslekler ortaya çıkmıştır. Bu mesleklerin çoğuna belirli bir eğitim görme sürecinden sonra ulaşılabilir. Eğitim insan hayatında önemli bir rol oynamaktadır. İnsanlara daha çocukluktan itibaren bilgi, beceri ve meslek edinme yolları bakımından bir çok imkan sağlayabilmektedir.

Eğitim insan hayatında önemli bir rol oynamaktadır. İnsanlara daha çocukluktan itibaren bilgi, beceri ve meslek edinme yolları bakımından bir çok imkan sağlayabilmektedir.

Eğitimin önemli bir özelliği de; insanlara fırsat eşitliği sağlamasıdır (3). Eskiden baba mesleği takibi esas iken günümüzde eğitim fırsatı ile değişik meslekler seçme imkanı kolaylaşmıştır. Böyle olunca alt sınıfın çocukları eğitim yoluyla muhtelif meslekleri seçerek dikey hareketlilik yoluyla da sınıflarını değiştirebilmektedirler.

Ayrıca eğitim, toplumların sosyal ve ekonomik gelişmesinde itici güç olmaktadır. Gerçekten eğitim açısından gelişmiş milletlerin ekonomisinin ve teknolojisinin de ileri seviyede olduğu bilinmektedir. Hatta sosyal bilimciler bir toplumun ekonomisinin iyileşmesi için eğitiminin de gelişmesi gerektiğini iddia etmektedirler (2).

Diğer taraftan insanların yetenek ve kabiliyetleri eğitim yoluyla keşfedebilmekte ve ortaya çıkarılmaktadır. Bunun sonucunda insanlar daha kolay sosyal statüler elde etmektedir.(2)

İnsan ilk eğitime aileden başlayarak, okul ve çevre vasıtasıyla bilgi ve beceriler kazanmaktadır. Böylece insan kendisini değişen hayat şartlarına hazırlayabilmektedir.

Ülkemizde eğitim kurumlarının hızla yaygınlaştığı hatta son yıllarda hemen her ilimize üniversite yada yüksekokul yapıldığı bilinmektedir. Böylece yüksekokuleğitiminin insanlara daha kolay sunulduğu görülmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak Türk insanının okur-yazar oranı ve tahsil seviyeleri de yükselmektedir. Türkiye'de sanayileşme şehirleşme ve genel sosyal değişmeler eğitimin gerekliliğini artırdığı gibi, ücretli bir iş bulmak için belirli bir resmi eğitim zorunlu hale gelmiştir.

1- Anne ve Babanın Tahsil Durumları;

Geçmiş yıllardan günümüze kadar yapılan araştırmalarda, gecekonduların insanın eğitim seviyelerinin devamlı yükseldiği kaydedilmektedir. Ancak gecekonduların ailelerinin eğitim durumları bölgeden bölgeye, ilden ile farklılıklar arz etmektedir. Yani gelişmiş şehirlerimizdeki gecekonduların ailelerinin eğitim seviyelerinin daha az gelişmiş şehirlerimizin gecekondularından yüksek olduğu görülmektedir. Bundan dolayı Erzurumdaki gecekonduların bölgeleriyle, İstanbul-Ankara ve İzmir gibi şehirlerimizin gecekondularındaki eğitim seviyeleri bakımından önemli farklılıklar görünmektedir. Bunun yanı sıra gelişmiş illerimizdeki gecekonduların insanların eğitim seviyelerinde yakın benzerlikler kaydedilmektedir. (4)

Ayrıca önemli bir noktada gecekondular

ailelerinde aile reislerinin okuma-yazma ve tahsil seviyeleriyle eşler arasında eğitim seviyesi bakımından büyük farklılıkların oluşudur. Kadınların eğitim durumu erkekler göre oldukça düşüktür. Bu eşitsizlik ilk ve orta okul öğreniminde daha az olmakla birlikte lise ve yüksek okul mezunu olanlar bakımından erkeklerin lehine olduğu kaydedilmektedir. Okur-yazar olmayanların %80 ini kadınlar teşkil etmektedir.(5)

Yörükhan'ın Ankara gecekondularındaki araştırmasında genel olarak aile reislerinin %76 sı ,annelerinin %39'unun okuma yazma bildiği ve %0,87'sinin yüksek okul mezunu olduğu kaydedilmiştir (6). Erzurum gecekondularında aile reislerinin %57'sinin okuma-yazmabilmediği, %12'sinin ilkokul ve 1616 kişiden 3 kişinin yüksek okul bitirdiği tesbit edilmiştir (7). İstanbul, sosyal konutlarda yapılan araştırmada aile reislerinin %21'inin okuma-yazma bilmediği, %48'inin ilkokul, %1.4 ünün yüksek okul mezunun olduğu bildirilmiştir.(8) Yine İstanbul Gültepe gecekondularında aile reislerinin %15'inin okuma-yazma bilmediği, %58'inin ilkokul mezunu, %11'inin orta okul mezunu, %6'sının lise ve dengi okul mezunu ve %2'sinin yüksek okul mezunu ve olduğu kaydedilmiştir (9). İstanbul Zeytinburnu gecekondularında aile reislerinin %32 sinin okuma yazma bilmediği kaydedilmiştir (10).

1984 yılında Ankara gecekondularında %91,7'si okur-yazar olduğu (11) kaydedilmiştir. Yine 1986 yılında Ankara gecekondularında aile reislerinin %65'inin ilkokul mezunu, %5,1'inin yüksek okul mezunu ve %7'sinin okum-yazma bilmediği kaydedilmiştir (12).

Son yıllarda gecekonduların bölgelerinde eğitim seviyesinin yükseldiği, bütün

araştırmalarda bariz bir şekilde görülmektedir. Giderek eğitim seviyesinin daha da yükseleceği söylenebilir.

Okuma-yazma bakımından Türkiye ortalaması 6 ve daha yukarı yaşlar için 1985 yılında erkeklerin %55,12'si ilkokul, %3,78'i yüksek okul mezunudur. Kadınların %57,94' ilkokul, %6,60'ı orta okul, %2,27 lise ve dengi, %1,66'sı yüksek okul mezunu olduğu kaydedilmiştir (13).

Okuma-yazma bilmiyenlerin Türkiye ortalaması erkekler %13,45 kadınlar %31,77 ve toplam %22,51'dir. Okuma yazma bilen erkeklerin ortalaması %86,35, kadınların %68,02 ve toplam Türkiye ortalaması %77,29 olduğu kaydedilmiştir(14).

1989 yılı İstanbül Ümraniye M.Kemal Paşa Gecekodu bölgesinde ise; aile reislerinin %6'sının okuma-yazma bilmeyen, %9'u okur-yazar, %63' ilkokul mezunu, %6'sı orta okul mezunu, %4' yüksek okul mezunun olduğu kaydedilmiştir. Annelerin %42'si okuma-yazma bilmediği , %4  okur yazar, %47'si ilkokul mezunu, %3 orta okul mezunun, %3' lise ve dengi okul mezunu, ve %1'i yüksek okul mezunu olduğu kaydedilmiştir (15).

Eğitim durumu yaş ortalamasına göre incelediğimizde okur yazar olmayanların ve okur-yazar fakat okul bitirmemiş olanların otuz beş yaştan sonra yoğunlaştığı grlmştir. Bu durum belirli bir yaştan sonra şhire gelerlerin eğitim imkanlarından sınırlı olark yararlandıkların göstermektedir. Buna paralel olarak ilkokul mezunu olanların oranı ilk yaş gruplarında yüksek, ileri yaş gruplarında düşmektedir. Aynı durum orta eğitim içinde geçerlidir. Yüksek okul mezunları ise Ankara'da 20-29 yaş grubunda ortaya çıkmaktadır (16).

Ümraniye M.Kemal Paşa gecekondu

bölgesinde aile reislerinin eğitim durumu; Türkiye ortalamasının üstünde olduğu belirlenmiştir. Annelerin eğitim seviyelerinin düşük olmasındaki sebepler; annelerin hemen hemen hepsinin köy yada kasaba doğumlu oluşu, anneler gecekonduya geldikleri dnemelerde öğrenim yaşını geçirmiş olmaları, şhire ya evlilik yoluyla ya da kocaları daha önce şhire geldikleri için eşlerinde şhire gelmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Böyle olunca bu bölgedeki anneler köyde büyümüşlerdir. Bundan dolayı genellikle annelerin eğitim durumları daha çok köy özelliği taşımaktadır.

Adı geçen bu bölgede babaların eğitim durumları köyden çok şehir ortalamasına yaklaşmaktadır. Aile yelerinin eğitim seviyeleri ykseldie şhire uyum ve adaptasyonlarının daha kolay olacağı bilinmektedir. Yani ailelerin eğitim seviyelerinin yükselmesiyle gecekondu ailelerinin sosyalleşmesi ve şehirle bütünleşmesi hızlanacaktır.

Ayrıca tahsil durumunun yükselmesi meslek seçimi ve iş bulma imkanını arttırabilmektedir. Ancak M. Kemal Paşa gecekondu bölgesinde memur olanlar dışında eğitim durumlarının fazla imkan sağlamadığı grlmştir.çünkü aile reislerinin tahsil durumu belli dallarla ihtisas sahibi olmasına yadakilifiye eleman olmasına yetmemektedir.

Netice olarak ebeveynlerin eğitim seviyelerinde geçmişte yapılan araştırmalara nisbetle hissedilir bir yükselme olmuştur. Ancak bu yükselmenin çocukların eğitilmelerine etkili olacak seviyede olmadığı tesbit edilmiştir. Okur-yazar olmayan, okur yazar ve ilkokul mezunu olan ebeveynlerin çocuklarının eğitilmelerine ve eğitimlerine etkileri açısından fazla bir farkın olmadığı söylenebilir. Zira okur-yazar veya ilkokul

mezunu olanların köy okullarından mezun olmaları bizde bu kanaatin kuvvetlemesine sebep olmuştur. Bilindiği gibi, köy okullarında ya derslerin bir bölümü boş geçmekte ya da tek dersaneli sınıflarda ders yapılabilmektedir. Kaldı ki ilk mürebbi veya eğitimci annelerin olduğunu düşünürsek ailede eğitimin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılabilir.

2- Çocukların Tahsil Durumu:

Gecekondu bölgelerinde ailelerin çocuklarını okutma isteğinin yüksek olduğu bilinmektedir. Babalar okumak istedikleri ancak birçok imkansızlıklardan dolayı okuyamadıklarını söylemişlerdir. Bundan dolayı babalarda tahsil yapamamanın verdiği eziklik ve pişmanlık hissedilebilmektedir. Buna karşılık babalar kendi hayatlarında özledikleri eğitim durumlarını çocuklarında görmek istemektedirler.

Önemli bir noktada Ümraniye M.Kemal Paşa gecekondu bölgesinde erkek ve kız çocukların okuması açısından fazla ayırım yapılmadığı ve ailelerde kız çocuklarında gerekli eğitim imkanlarından faydalanması gerektiği görüşü yaygındır. Buna karşılık başka bir ilimizdeki gecekondu bölgesinde erkekleri okutma eğiliminin daha yüksek olduğu kaydedilmiştir.(17)

Gecekondu bölgelerinde ailelerin çocuklarını okutmak istemelerine rağmen, ailelerin istediği eğitim durumuna umumiyetle çocukların ulaşamadıkları görülmektedir. Çocukların okula gitmelerini tasvip açısından gecekondu ailelerinin düşünceleri ile şehir bölgeleri arasında sıkı bir korelasyon olduğu müşahade edilmiştir.

Çocukların okuldaki başarı durumlarında mensup oldukları ailelerin önemli rol oynadığı bilinmektedir. "Çocukların zihni gelişimi için en büyük tesire sahip faktör olarak ailenin, en

çetin yıllarda olarak da okul öncesi senelerin olduğu" söylenmektedir(18).

Aile eğitimi döneminde okul öncesi bir kurumun tesisinin gerektiğini savunan bütün eğitimciler 2-7 yaş arasındaki çocukların "sosyal bir varlık" olmaya başladıkları bir çağda çevreye intibakalarını şart koştıklarıdır (19). Böylece "çocuklar ailelerinin devamı görünündedirler. Gerçekten ailelerin birçok vasıflarını çocuklarında görmek mümkün olabilmektedir. Eğitim seviyesi yeterli, başarılı ve istikrarlı ailelerin çocukları daha başarılı olabilmekte, buna karşılık ailedeki huzursuzluklar sevgi ve şefkat ortamının bulunmaması, ailedeki maddi imkansızlıklar çocukların başarısına menfi tesir yapmaktadır.

Diğer bir önemli konuda çocuğun aile içinde sosyalleşmesidir. Çocuk cemiyete ait değer hükümlerini aileden öğrenmektedir. Aile eğitimi ahlaki alanda yoğunlaşmasına karşılık, okul eğitimi daha çok zihni alanda olmaktadır. Yani "Değer ve inanç alanı aileye, bilgi alanı ise, okula bırakılmıştır"(20).

3- Çocukların Okulda Başarı Durumları

Gecekondu öğrencilerinin başarı durumları mensup oldukları ailelerine paralel olarak değişebilmektedir. Ailelerin çoğu ilk dönemler önce mesken ve iş bulma problemlerini çözmek zorunda kalmaktadırlar. İş ve mesken ihtiyaçlarını hallettikten sonra çocuklarıyla ilgilenebilmektedirler. Eğer ailenin ekonomik durumu çok yetersiz kalıyorsa, genelde çocuklar tahsillerini yarıda bırakarak ailelerine ekonomik yardım yolunu seçmekte ve kısa yoldan hayata atılmayı düşünmektedirler. Okula devam eden öğrencilerin önemli bir kısmı her hangi bir işte çalışarak okullarına devam edebilmektedirler. Tabiatıyla bu gençlerin çoğunun okulda başarılı olduğu

söylenemez. Çünkü zamanlarının çoğunu dışarda para kazanmak için harcamaktadırlar. Buna karşılık ekonomik bakımdan yeterli olan ailelerin çocukları her hangi bir işte çalışmadan yalnız öğrencilik yaptıkları görülmüştür. Elbette bu çocukların daha başarılı olmaları beklenebilir.

M. Kemel Paşa gecekodu bölgesinde öğrencilerin başarıları kız - erkek arasında fazla farklılık göstermemektedir. Çocukların başarılarını menfi yönde etkileyen faktörleri ekonomik yetersizlik (%21), arkadaş ve çevre (%21), evlerde müstakil ders çalışma odasının olmayışı (%19), televizyon (%18), çocukların kendi isteksizlikleri (%14), ve mevcut eğitim sistemi (%5), olarak tesbit edilmiştir.(21)

Bu bölgedeki öğretmenlerle öğrencilerin başarısızlıklarını tartıştığımızda, menfi yönde birinci derecede televizyonu, ikinci derecede çalışma odalarının olmadığı, olsa bile öğrencilerin bu müstakil odaları kullanmadıkları ve üçüncü olarakta ekonomik yetersizliklerin sebep olduğunu söylemişlerdir.

Diğer bir önemli konuda bu bölgedeki öğretmenlerin çocuklara okuma - yazma öğretilmede güçlük çekmeleridir. Zamanlarının çoğunu okuma-yazma öğretilmeye ayırdıkları halde yine de başarılı olamadıklarını söylemişlerdir. Sınıfların kalabalık oluşundan dolayı öğrencilerle yeteri kadar ilgilenemedikleri, ev ödevine ağırlık

verdiklerini ancak ev ödevlerinin de genellikle yapılmadığını bildirmişlerdir. Bütün bunlara rağmen eğitimin böyle devam ettiğini, sonra da çocukların matematik derslerinde başarısız kaldıklarını bildirmişlerdir.

Gerçekten insanın fikirlerini anlatabilmesi için bir lisan ihtiyacı vardır. İnsan konuştuğu lisan ile düşünebilir. Ayrıca "ferdin şahsiyetini ve içinde bulunduğu cemiyetin kültürünü aksattiren dil, aynı zamanda şahsiyet ve kültürün şekillenmesinde rol oynar" (22).

Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin önemli rolü oynadığı gibi, yönlendirme bakımından, fikirlerini ifade etme bakımından da ailenin önemi başta gelmektedir. İyi konuş-

mak için çocuğun önce aileden başlayarak güzel konuşmayı öğrenmesi gerekmektedir. Eğitim seviyesi yüksek, iyi konuşan bir ailenin çocuğu eğitim seviyesi düşük bir ailenin çocuğu arasında konuşma ve anlam bakımından büyük farklar vardır. Eğitilmiş ailenin çocuğu duygu ve düşüncelerini hem daha kolay anlatabilmekte hem de kendine anlatılanı daha kolay kavrayabilmektedir.

Konuşma lisanının bu kadar önemli olmasına karşılık gecekodu bölgelerimizde konuşma dilinin öğrencileri menfi yönde etkilediği söylenebilir.

Ayrıca önemli bir konuda ailelerin tahsil seviyelerinin yetersiz ve düşük olması sebebiyle, çocukların eğitimine evde, çevrede ve okulda iyi bir rehber olamayışlarıdır.

Aile, çocukluğun ilk dönemlerinde (3-6 yaş) karakterin gelişmesi bakımından belirleyici rol oynamaktadır. Kendine güven bağımsız ve girişkenlik gibi vasıflar 3-5 yaşları arasında kazanılan benlik güçleri ve kişiliğin temel taşları aile içinde kazanılmaktadır.

Aile, çocukluğun ilk dönemlerinde (3-6 yaş) karakterin gelişmesi bakımından belirleyici rol oynamaktadır. Kendine güven bağımsız ve girişkenlik gibi vasıflar 3-5 yaşları arasında kazanılan benlik güçleri ve kişiliğin temel taşları aile içinde kazanılmaktadır.

Çocuk ilk yıllarda anne-babasını kendine örnek almaya (idenfice), onlara benzemeye çalışmaktadır. İlkokul çağında ise öğretmen çocuk için en iyi örnek olabilmektedir. Bütün bunlardan sonra asıl problem olan ve hayatında değişmeyen izler bırakan ergenlik dönemi başlamaktadır.

Gençlik çağında genç kişilik kazanmaya başlayınca kendine yeni örnekler bularak, bundan böyle geçmişteki benzemek istediği kişilerin kritiğini yapabilmektedir. Gençlerde kimlik kazanma "kimlik oluşumu özdeşimlerin bittiği yerde başlar"(23).

Günümüzde aile içersindeki gencin statüsü oldukça hızlı değişime uğrarken, gençlerin gözünde de aile otoritesi ve bağının zayıfladığı söylenebilir. Gençler kendi hayatlarını kendileri tayin etmek istemektedirler. Bu dönemlerde çocukların arkadaş grupları etkili olmakta ve gencin grup içinde rol alması ailenin çocuk eğitimindeki etkisini azaltmaktadır.

Yine bu dönemlerde çocuk dört temel ihtiyaçtan doğan problemlerini çözmekle karşı karşıyadır. Ailesine bağımlılıktan kurtulmak, karşı cinsle beraber bulunma arkadaşolma ihtiyacı ve isteği, kendi geçimini kazanma ihtiyacı ve bir hayat felsefesi ihtiyacıdır(24).

Bütün bu problemlerin yanısıra gecekondulu bölgelerindeki ebeveynler, kırlık bölgelerde yetişmiş olması nedeniyle iki farklı kuşağın bir arada bulunması söz konusudur. Gençlik döneminde gecekondulu bölgelerindeki çocukların gerek fizyolojik gerekse psikolojik değişmelere uğradığı, kişilik özelliklerini kazanmaya başladığı, sosyal çevre içinde kimliğini bulmaya çalıştığı yaşlar olarak nitelenmektedir. Gençlik çağı dönemindeki çocukların gerek şehir hayatından, gerekse ailesinden etkilenme derecesinin yüksek olduğu kabul edilmektedir.

Gecekondulu bölgelerinde genellikle okuyan çocukların

ailelerinin ilgisiz kaldığı, ilgilenmek isteyenlerinde yetersiz oluşları çocuklara menfi yönde etki yapmaktadır.

Gecekondulu gençlerinin geçiş dönemi bir bölgede bulunmaları, bu kişilerin ne tam şehirli ve ne de kırsal bölge vasıflarına sahip olamadıkları için yine menfi yönde etkilenmektedirler. Bundan dolayı bu çocuklar şehir bölgelerinde okuduğu veya çalıştığı için genellikle ebeveynleri ile aralarında giyim, davranış, arkadaşlık gibi, konularda görüş ayrılığına rastlanılmaktadır.

Netice olarak gecekondulu ailelerinin kırsal kesiminden şehirlere gelmeleri sonucunda kendilerinde meydana gelen dezadaptasyon engelinden ötürü çocuklarına rehberlik bakımından tam görevlerini yapamamaktadırlar.

Şimdiye kadar kırlık bölgelerden şehirlere göç eden gençliğin problemlerine dönük ve intibaklarını sağlayacak rehberlik hizmetleri için çeşitli bakanlıklar arası iş birliği sağlanarak olumlu bir hizmet sunulamamıştır.

Gençlik çağında genç kişilik kazanmaya başlayınca kendine yeni örnekler bularak, bundan böyle geçmişteki benzemek istediği kişilerin kritiğini yapabilmektedir. Gençlerde kimlik kazanma "kimlik oluşumu özdeşimlerin bittiği yerde başlar"

KAYNAKLAR

- 1-Erkak, E. Mustafa, *Sosyoloji*, İstanbul, 1983, s.81.
 2- Kurtkan Amiran Bilgiseven, *Milli Eğitim Stratejimiz Nasıl olmalıdır*, İstanbul, 1986, s. 65.
 3- Saran Nephana, *İstanbul'da Gecekondu Problemi*, İstanbul, 1974, s.397.
 4-DPT. *Gecekondu Araştırması*, Ankara 1991 s.49
 5-DPT. A.G.E., s.48
 6- Yörükhan Turhan, *Gecekondular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*. İm. İskan Bakanlığı Mes. Gen. Müd. Ankara, 1968, s. 38.
 7-Türkdoğan Orhan, *Yoksulluk Kültürü*, İstanbul, 1977, s.75
 8- Tuna Orhan, *İstanbul Gecekondu Önleme Bölgeleri Araştırması* İstanbul, 1977, s.42.
 9- Şenyapılı Thası, *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*, Ankara, 1978 s. 83.
 10- Akça Faik, *Gerçek Yönleriyle Bir Gecekondu Kenti*, Zeytinburnu İstanbul 1974 S.66
 11-Heper Metin, *Türkiye'de kent Göçmeni*, Bürokratik Örgütler, İstanbul, 1983, s. 83.
 12-TÜBİTAK, *Yapı Araştırma Enstitüsü, Gecekondu ve Gecekondu Önleme Bölgelerindeki Konutların İyileştirilmesi*, Yay. No:78, Ankara, 1984, s.43
 13-TÜBİTAK, *Dragelirlilere Konut Sempozyumu*, Yapı Araştırma Enstitüsü, ODTÜ, Ankara, 1986, s.241.
 14-D.İ.E. 20.10.1985, *Genel Nüfus Sayımı*, Yayın No: 1372, Ankara, 1989, s. XXV.
 15- D.İ.E. 20.10.1985, *Genel Nüfus Sayımı; Nüfusun Sosyal Ekonomik Nitelikleri*, Yayın No: 1369, Ankara, 1989, s. XXVI.
 16- Doğan Cihangir; *Türkiye'de Gecekondu Meselesi ve Ümraniye M. Kemal Paşa Gecekondu Mahallesinde bir saha Araştırması (Basılmamış Doktora Tezi)* s. 191, Tablo 12 İst.
 17-DPT. *Gecekondu Araştırması*, Ankara 1991 s.48
 18-Gökçe Birsen, *Gecekondu Gençliği*, Ankara, 1971, s.94
 19-Kurtkan Amiran: *Eğitim Yolu İlk Kalkınmanın Esasları*, İstanbul, 1982, s.25
 20-Tuğ Salih, "Çocuktan Gençliğe Geçişte Çevre ve Yetiştirme Faktörü" *Türk Gençliği ve Meseleleri*, Aydınlar Ocağı, 18 Mayıs 1985, s.4.
 21- Bayraklı Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, İstanbul, 1980, s.136
 22- Doğan Cihangir a.g.e. (Basılmamış Doktora Tezi) s. 195 Tablo 23.
 23- Turhan Mümtaz, *Cemiyet içinde Fert*, M.E. Basımevi, İstanbul, 1983, S. 29
 24- Yörükoğlu Atalay, *Gençlik Çağı*, Ankara, 1986, s. 89.
 25- Printer Rudlof, *Eğitim Psikolojisi*, Ter. Sahri Akdeniz, İstanbul, S. 49

*Ana, baba eğitilmiş olsalar,
 eğitilmiş çocuk doğurmak mümkün olurdu.*

Goethe